

könyv témája többek között tudniillik feleleveníti az angol munkáspárti harcok egyik legtündöklőbb szakaszát, a „fokozatos belenövés“ elmélet alapján való „uralomrajutás“ korát és ennek az elméletnek csunya bukását, illetve a MacDonald kormány egészének átevezését a konzervatívokhoz. A könyv előszava meg egyenesen kihívja az irodalmi monstreperék ügyészeinek és védőinek hevét. Az előszó író Szinnai Tivadar abbéli igyekezetében, hogy megnyugtassa az olvasó közönséget, siet úgy beajánlani Cronint, mint aki egy pillanatig sem akarta Ezt látták a csillagok című könyvével bíráltni az angol élreégeket, amikor az angol szénbányászat embertelen viszonyait hozza terítékre. A Cronin regényében meglevenedő bányamunkásság hihetetlen szenvedéseit, a meg-megismétlődő tömeges bányász szerencsétlenségeket az előszóíró az örökéletű kapzsiság rovására írja. S az ilyen fajta emberi gyöngeség szerint nem egyik vagy másik társadalmi csoport sajtáságos bűne, hanem általános emberi gyarlóság. Viszont a társadalmi kérdésekben iskolázott olvasó előtt rögtön kiderül, hogy az előszó-író nagyon rossz szolgálatot tett előszavával azoknak, akik óválnak szembenézni a társadalmi élet logikájával, mert az olvasót a könyv első felében, a nehézkesen kibontakozó téma során éppen ennek a logikának értelmére vezeti az író. Sőt ez az egész első rész azt mutatja be, miként lesz a kétségtelenül elfogadhatatlan viszonyok következtében egy fiatal bányászból mind jellemtelenebb és ezzel párhuzamosan mind gazdagabb és tekintélyesebb ember, végül tulajdonosa annak a bányának, ahol maga is dolgozott, majd pedig parlamenti képviselő.

A könyv második kötetében az egykori bányászfiu nagystílű karrierjével párhuzamosan méginkább kiderül, hogy az író a leplezetlenül karakterizált összefüggésekből alakítja figurái sorsát. Különösen éles szemre vall, a tönkrement bánya-

tulajdonos fiának ábrázolása, aki emberséges viszonyokat akar teremteni saját bányájában s gyökeres reformokkal kísérletezik, hogy jóvátégye apja bűneit, de ebbe a vezeklésbe maga is belebukik bányájával együtt és bányász sorba süllyed, épp a bányatulajdonosok szövetsége jóvoltából, mely ellenez minden reformot. Így bizony az előszóíró beállítására meglehetősen rácsafol a könyv tartalma. Cronin látásmódja és szándéka különben a befejezésben félremagyarázhatatlan. (Nagy István)

BARTA SANDORKA ÉS BARTA SANDOR.

Ezt a nevet — illetve a két név egyikét minden jobb magyar könyvbarát elég jól ismeri. Az öregebb és szorgalmasabb olvasó, aki nemcsak az irodalmi újdonságot szereti, emlékezhet első fiataltságára is, elég zajos volt ez, mint azok az idők, amelyekkel indult: 1917-ben, 1918-ban Kassák Ma című lapjában tűnt fel véresen szarkasztikus „futurizmusával“, amit, ha sokan nem is értettek meg (illetve, mint később kiderült: nem akartak megérteni), mások viszont elég értelmesnek, sőt, erősen találták ahhoz, hogy — dicsérve vagy ócsárolva, de mindig nagyon komolyan — foglalkozzanak vele. Lovász Károly, az akkori Vágóhid-ban, Göndör Ferenc Az Ember-ében, Karinthy és Kosztolányi a Pesti Naplóban, Kassák mellett, aki már akkor a „beérkezettekhez“ tartozott, Barta Sándort, mint a Ma fiataljai közül a legtöbbet ígért ismerték és ismertették. Ma hozzátehetjük: Kassáknál is, aki „futurizmusával“ sem tudta eléggé elrejtetni régebbi időkből (vagy mondjuk: elmaradtabb vidékről — talán Érsekújvárról) származott érzelmes pátoszát és ethikus pózát, többet ígért Barta Sándor, aki a nagyvárosi tömegek életét és szabadságot követelő lendületét a maga pesti-köruti akasztófa-humorával vegyítette sajátos, ujszerű „költőtlen“ költészetté. Akárhogy is: nagy dolgok voltak ezek akkor és ott és azután is, ami-

kor Barta Sándor (mellesleg Kassák sógora) felismerte a kassági forradalmiságban, a vix-kenőcsös anarchizmusban a gyöngébbek bőcítésére szánt „tyű-de-nyavasz“ irodalmári fogást, otthagytta a tulokos sógort és **Akasztott ember** címen lapot indított Bécsben, ugyanott kiadta **Csodálatos történetek** című regényét, amelyet — már egészen a mai időkben, a mi Fábry Zoltánunk, éppen ebben a lapban és ezen a helyen, mint a háborúutáni magyar irodalom egyik remekművét méltatta... Aztán láttuk szatirikus elbeszéléseit a 100%-ban, a **Korunkban**, aztán ezek közül egyet **Barbusse Monde**-ja, a „legjobb elbeszélések“ rovat alatt közölt le, aztán láttuk **Nincs kegyelem** c. regényét több nyelven is, aztán újabb elbeszéléseit és nevét több külföldi nagy folyóirat szerkesztői között... és végül egy hirdetést az erdélyi lapokban: „Uj Judea — Barta Sándor kisregénye — 1938“. — Nem ütköztünk meg rajta, hogy az a Barta Sándor, aki bajszatlan galileista kora óta mindig a sorstól (és nem is csak a sorstól) üldözöttek nevében szólott és ha nem is mindig a tömegek hangján szólt, mégis nekik adott hangot, — most a zsidókról, zsidókért vagy éppen zsidóknak írt könyvet. Mindjárt megrendeltünk öt példányt, nemcsak Barta Sándorért és azt az új irodalmi szokást követve, hogy írók könyveit írók terjesztik, hanem, bevallom, a zsidó ügyért is. Magam is zsidó vagyok, azt hiszem nevében a legtöbb magyar olvasó felismerheti azt a Kohnt, azt a Mordechajt vagy Mojsát, amelyet korántsem származásom kendőzése végett, hanem hogy úgy mondjuk, stilisztikai szempontokból cseréltem fel az alulirottal és lélekben, igen lélekben is. Mindig elég jó zsidó voltam ahhoz, hogy örüljek minden sornak, amely a mi kérdésünkben közelebb visz, ha nem is a „zsidó“ álláspont-hoz (ó nem!) — de az igazsághoz. Szívem melegével támogatom minden tervet, amely helyzetünk és fő-

leg nyomorgó tömegeink helyzetének könnyítését célozza és bár nem hiszek a messianisztikus Cion-utópiában, sőt, azt sok tekintetben károsnak és veszélyesnek tartom, elfogadom a jó utópiától és azt, ami abban jó és nem csinállok kázust... Barta Sándor Uj Judea-ját pedig, amelyet szerzője maga, állítólag, utópiának nevez és — az előszó állítja — „oly cselekvő optimizmus sugároz, hogy szívvel-lélekkel feléje kell fordulni“ — különös bizalommal vettem a kezembe: az ember valóban rábizhatja magát egy Barta Sándor fantáziájára. Nos:

Sajtó alá rendezte Sztojka László; előszót írt dr. Hamvas László („Szeressük ezt a könyvet, mert mélyen zsidó és mélyen emberi“); előverset szerkesztett Halász Gábor („...én láttam két zsidót... reszkettek... azóta testvéreim ők...“) — és ennyi elő- és alátámasztás után végre:

Egy londoni milliom- vagy milliárdos zsidó bankárban egyszerre csak felébred a zsidó öntudat és elhatározza, hogy mindenét feláldozva hont szerez a zsidóságnak. Egy-két konferencia, némi közbenjárás a nagyhatalmak kormányainál, (nagyon egyszerű: „Joshua felkereste a népszövetségi tagokat és eléjük tárta...“), egy „szörnyen-kalandos“ utazás repülőgépen nem tudom milyen világrészbe, egy tevékeny titkár lelkes odaadása és — nem éppen utolsó sorban egy ultra-bájos leány megható szerelme — és egy-kettő-három: kész az új zsidó haza. Itt-ott mégis feltűnnek némi zökkenők, ha nem is Uj Judea megteremtése folyamán (óh nem, ez megy mint a karikacsapás), de a szerző (Barta Sándor? Sztojka László?) stílusában. Így pl. amikor repülőútján kíséri képzeletével hősét: „mindenütt őserdő! **Harmincegyven méteres fák!** Lezuhanni? **Kész halál!**“ Milliomosunk utját több hónapos lázas munkával készíti elő, de áldja a **titokzatos véletlent**, amely Uziliába vezeti... Aztán „sor kerül a zsidó államalapítás **reális nyitányára**, ahogy (nem

is a szerény szerző, hanem a zseniális) Eliot egyik cikkében nevezte“. Aztán: „dolgozni a fajért“... Aztán „a rádió valami finom angol chanzont dudol a szobába“... de ugyanott „az angol valcer édesen muzsikál“... míg Joshua a „külföldi diplomátákat és nagykövetekeket“ hívja uzsonnára, — amelynek során „a társalgás tengelye az új zsidó államan körül forog“...

No de ezek a kis kisikamlások már nem számítanak a nagy ügyekhez képest, amelyekről szó van.

„Uljünk asztalhoz, miniszterelnök ur, szól a kormányzó (egy nagy történelmi pillanatban), kérem telefonálja azonnal ide a miniszter urakat. Nagy pillanat ez! Végre nekikezdehetünk az állam kiépítésének“.

Barta Sándornak, annak, akiről a cikkecske elején beszéltünk, — van egy igen érdekes novellája egy zsidó kisfiúról, aki Amerikából várja a Messiást: „wie sich der kleine Moritz den Krieg vorstellte“. Ezzel már lehetetlenné tette, hogy valaha is maga változzék át „kis Mórícá“. Az Új Judeát olvasva bizonyára jót mulat és megtervezi következő novelláját: „A kis Móríc utópiát szerkeszt“. És talán nem fog nagyon bosszankodni azon, hogy a kis tételment ezuttal az ő nevét viseli. A mi kis Móríc barátunk pedig, ez az utópiászó Barta Sándor, akiről már mondanunk se kell, hogy ami nem sikerült neki az utópiával, megvalósul híres druszája jóvoltából.

De a dolog mégse éppen csak ennyi. Az Új Judea előszó-írója szerint „fel kell mutatni mindazt, ami a zsidóság mellett szól“. Szerintünk egyszerűen az igazat kell megmondani, ami maga is eléggé szolgálja minden üldözött népréteg ügyét. Mindenesetre nem szorul rá a zsidóság, akár nemzetközi, akár csak erdélyi viszonylatban, hogy az elmaradt zsidó kisvárosok tudatlan és korlátolt kis Mórícái, akik a maguk módján talán jót akarnak, de semmiről semmi bizonyosat nem tudnak, és például még

az anyanyelvükön író ismert íróknak nevével sem értesülnek — a zsidóság ügyét képviseljék. Sőt, sőt! Már a komolyabb emberek és komolyabb eszközök által képviselt reakciós Cion-utópia is eléggé megviseli a jó zsidó presztizst kifelé, a többi népek progresszív tömegei előtt; de ha azt még a kis jesivabóchereink lapos és primitív elképzeléseinek újságpapírjába csomagoltan s olcsó és durva cukorspángával megkötözve szállítják a nagyközönségnek — ez már igazán szegényné válik, amit minden jó zsidó tiltakozva utasít vissza.

Semmint ilyen „propaganda“, akkor már inkább maradjunk meg amellest a zsidó tárgyú irodalom mellett, akár zsidók írják azt, akár nem, amely minden propaganda nélkül „egyszerűen“ vagyis a művészi objektivitás meggyőző erejével „mutatja fel“ a zsidó sorsot. Sőt, inkább a mai nem-zsidó tárgyú irodalom, bármilyen igazsági irodalom mellett, amely a humanizmus, az emberi felsőbbség és egyenlőség eszméjét sugározza.

De valamit talán mégis nyer majd az irodalom az utópista Barta Sándor szerencsétlen kísérlete nyomán (azonkívül, hogy az utána következőknek ékesen demonstrálja, hogyan nem kell, hogyan nem szabad a zsidókérdésről írni): sokaknak, mint nekünk is talán eszünkbe juttatja a másik Barta Sándort, az igazit, akit most ilyen vigasztalan szomorúság ért.

Mert valóban szomorúság az, hogy amikor Butik Lázár ismert helyi rőfőscég törvényes eszközökkel megakadályozhatja, hogy másvalaki Butik Lázár cég alatt a piacon rőfősüzletet nyisson és a Pszilander cipőkrém törvény és rendőr védi az Ipszilander suvix ellen, bármelyik Barta Sándor egyszerűen könyvet adhat ki Barta Sándor néven.

Kétségtelenül: a jó árunak nem kell cégér. De a jó cégér mégis csak jelenthet valamit — mindenestre megtéveszthet sok tájékozatlan embert. (Köves Miklós)